

“คติชนสร้างสรรค์”:
บทปริทัศน์บริบททางสังคมและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง*

ศิราพร ฤ กลาง**

บทคัดย่อ

ทุกวันนี้ วัฒนธรรมโดยเฉพาะคติชนมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วซึ่งไม่ใช่เป็นความเปลี่ยนแปลงตามปกติธรรมดาของวัฒนธรรม แต่เป็นความเปลี่ยนแปลงอันมีปัจจัยทางสังคมเป็นตัวเร่งและเป็นตัวกำหนด ทำให้เกิดการสร้างสรรค์คติชนในรูปแบบและเนื้อหาใหม่ๆ หลายลักษณะ โครงการ “คติชนสร้างสรรค์ฯ”: พลวัตและการนำคติชนไปใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย เป็นโครงการวิจัยที่พยายามอธิบายปรากฏการณ์พลวัตของคติชนในลักษณะต่างๆ ในบริบททางสังคมไทยในปัจจุบัน

บทความนี้ปริทัศน์บริบททางสังคม สรุปแนวคิด และยกตัวอย่างวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” บทความนี้นำเสนอว่าบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้อง

* บทความปริทัศน์นี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง “คติชนสร้างสรรค์”: แนวคิด และ บทสังเคราะห์ปรากฏการณ์คติชนในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งเป็นโครงการที่ 1 ในชุดโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. เรื่อง “คติชนสร้างสรรค์” พลวัตและการนำคติชนไปใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย (2554-2557) บทความปริทัศน์นี้นับเป็น “ภาคแรก” ของโครงการวิจัยอันเป็นการทบทวนบริบทและแนวคิดที่เกี่ยวข้องในการจะวิเคราะห์ปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ส่วน “ภาคที่ 2” ในโครงการวิจัย จะเป็นการสังเคราะห์ปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” จากข้อมูลและผลการวิจัยในโครงการวิจัยย่อยอีก 9 โครงการซึ่งจะต้องตามอ่าน **บทความสังเคราะห์** ต่อไป

** ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย และ ผู้อำนวยการศูนย์ไทยศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ เมธีวิจัยอาวุโส สกว. 2554-2557

กับปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ได้แก่ บริบทสังคมโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยว
บริบททุนนิยมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และบริบทข้ามชาติ-ข้ามพรมแดน, แนวคิดที่
เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ได้แก่ แนวคิดเรื่อง คติชนแท้-คติชนเทียม
(folklore-fakelore), “ของแท้” “ของดั้งเดิม” “วิถีดั้งเดิม” (authenticity), ภาพแทน
(representation), ประเพณีประดิษฐ์ (invented tradition), อัตลักษณ์ (identity) ใน
บทความนี้ได้ยกตัวอย่างวิทยานิพนธ์ในประเทศไทยที่ใช้แนวคิดดังกล่าวข้างต้นมาเป็น
กรอบความคิดในการวิเคราะห์ โดยเฉพาะในประเด็นการใช้คติชนในการสร้างอัตลักษณ์
ชาติพันธุ์ คติชนประดิษฐ์ในบริบทข้ามพรมแดน ประเพณีประดิษฐ์จากรากฐานทาง
พุทธศาสนาและประเพณีประดิษฐ์เพื่อการท่องเที่ยวและการพาณิชย์

คำสำคัญ: คติชนสร้างสรรค์, พลวัตคติชน, บริบททางสังคม, แนวคิดทางคติชนวิทยา,
บทความปริทัศน์

“Creative Folklore”: A Review of Its Social Context and Related Concepts*

Siraporn Nathalang**

Abstract

Today, culture, particularly folklore, is changing rapidly. However, the pace of change is not intrinsic to culture but is accelerated and determined by social factors. The result is the rise of new forms of and subject matter in folklore. “Creative Folklore: Dynamics and Application of Folklore in Contemporary Thai Society” is a research project aimed at explaining various aspects of the dynamic phenomena of folklore in the context of contemporary Thai society.

This article gives a review of social context, related concepts and examples of dissertations concerning the “creative folklore” phenomenon. In this article, the social context related to this phenomenon comprises all these contexts: globalized society and tourism, capitalism and the creative economy, and

* This review article is part of the research project “*Creative Folklore*”: *Concepts and Synthesis of Folklore Phenomenon in Contemporary Thai Society*, the first project in the TRF Senior Research Scholar series “*Creative Folklore*”: *Dynamics and Application of Folklore in Contemporary Thai Society* (2011-2014). Being the “first part” in the series, it reviews contexts and concepts related to the analysis of the “creative folklore” phenomenon. The “second part”, which has yet to be finished, is a synthesis of the phenomenon gleaned from facts and findings of nine other sub-research studies.

** Professor, Department of Thai, and Director, Thai Studies Center, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, and TRF Senior Research Scholar 2011-2014

transnationalism. Its related concepts include folklore-fakelore, “authenticity”, representation, invented tradition and identity. The article reviews dissertations written in Thailand which use these concepts as their analytical framework, especially those focusing on folklore used in expressing ethnic identities, invented folklore in the transnational context, religion-based invented traditions and invented traditions for tourism and commercial purposes.

Keywords: creative folklore, dynamics of folklore, social context, folklore concepts, review article